

**OILA TARBIYASINING MA'NAVIY-AXLOQIY ASOSLARI: MILLIY
QADRIYATLAR TALQINI**

Choriyev Jahongir Asadullayevich

Toshkent tumani Hazrati Bilol jome masjidi imom-xatibi

Annotatsiya. Mazkur maqolada tarbiyaning inson kamolotidagi o'рни, oila tarbiyasining ma'naviy-axloqiy asoslari hamda milliy qadriyatlar negizida barkamol avlodni voyaga yetkazishning pedagogik va ijtimoiy ahamiyati yoritilgan. Tarbiya jamiyat taraqqiyoti va shaxs kamolotining muhim omili sifatida tahlil qilinib, uning uzluksizligi, tizimlilik hamda oila, mahalla va ta'lim muassasalari hamkorligiga asoslanganligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, Sharq mutafakkirlari, xususan, Abu Ali ibn Sino hamda jadid ma'rifatparvari Abdulla Avloniyning tarbiya haqidagi pedagogik qarashlari qiyosiy tahlil qilinib, ularning zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimidagi dolzarbligi ochib berilgan. Maqolada ota-onaning farzand tarbiyasidagi mas'uliyati, shaxsiy namunaning tarbiyaviy ta'siri, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi hamda diniy-ma'rifiy merosning yoshlar tarbiyasidagi o'рни keng yoritilgan. Tadqiqot davomida tavsifiy, tahliliy va qiyosiy metodlardan foydalanildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, komil insonni shakllantirishning asosiy omili uzluksiz, maqsadli va qadriyatlarga tayangan tarbiya tizimi bo'lib, u shaxsning intellektual salohiyati, axloqiy fazilatlari, fuqarolik mas'uliyati va vatanparvarlik tuyg'ularining shakllanishiga xizmat qiladi. Zamonaviy globallashuv, axborot oqimining kuchayishi va madaniyatlararo integratsiya sharoitida yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, mustaqil fikrlaydigan hamda yuksak ma'naviyatli etib tarbiyalash davlat va jamiyat oldidagi ustuvor vazifalardan biri ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: tarbiya, oila tarbiyasi, ma'naviyat, axloq, komil inson, milliy qadriyatlar, Abdulla Avloniy, Abu Ali ibn Sino, pedagogika, yoshlar tarbiyasi, jadid pedagogikasi, ma'rifat, oilaviy muhit, vatanparvarlik.

Kirish

Tarbiya insoniyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri bo'lib, shaxsning ma'naviy, axloqiy, intellektual va jismoniy kamolotini ta'minlaydigan uzluksiz pedagogik jarayon hisoblanadi. Har qanday jamiyatning kelajagi barkamol avlodni voyaga yetkazishga bog'liq bo'lib, bu jarayonda oila, ta'lim muassasalari, mahalla va keng jamoatchilikning o'zaro hamkorligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shaxsning dunyoqarashi, hayotiy qadriyatlari, ijtimoiy faolligi va fuqarolik pozitsiyasi, avvalo, oilada shakllanadi. Shu bois oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti sifatida nafaqat avlodlar davomiyligini ta'minlaydi, balki milliy qadriyatlar va ma'naviy merosning uzluksiz ravishda yosh avlodga yetkazilishida asosiy bo'g'in vazifasini bajaradi.

O'zbek xalqining ko'p asrlik ma'naviy merosida tarbiya masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Xalq pedagogikasi, diniy-ma'rifiy manbalar, urf-odat va an'analar hamda Sharq

mutafakkirlarining ilmiy-falsafiy qarashlarida tarbiya inson kamolotining bosh mezon sifatida talqin etiladi. Xalqimizning "Qush uyasida ko'rganini qiladi", "Bir bolaga yetti mahalla ota", "Odobning boshi — oiladan" kabi hikmatli maqollari oilaviy tarbiyaning naqadar muhim ekanligini ifodalaydi. Ushbu hikmatlar farzand tarbiyasida nafaqat ota-onaning, balki butun mahalla va jamiyatning mas'ul ekanligini ko'rsatadi.

Sharq pedagogik tafakkurida tarbiya masalasiga yuksak baho berilgan. Ayniqsa, jadid ma'rifatparvari Abdulla Avloniyning: **"Tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir"**, degan fikri tarbiyaning jamiyat hayotidagi beqiyos ahamiyatini yaqqol ifodalaydi. Avloniy tarbiyani inson shaxsini har tomonlama kamol toptiradigan, uning axloqiy qiyofasi, tafakkuri va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantiradigan uzluksiz jarayon sifatida baholaydi. U tarbiyani badan tarbiyasi, fikr tarbiyasi va axloq tarbiyasi kabi yo'nalishlarga ajratib, ularning har biri komil insonni tarbiyalashda muhim o'rin tutishini asoslab bergan.

Buyuk alloma Abu Ali ibn Sino ham insonning kamolga erishishi, ilm-fan va ezgu fazilatlarni egallashi, avvalo, to'g'ri tarbiyaga bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Uning pedagogik qarashlariga ko'ra, tarbiya nafaqat bilim berish, balki shaxsning axloqiy fazilatlarini shakllantirish, mehnatsevarlik, halollik, sabr-toqat, mas'uliyat va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ibn Sino yoshlarni tarbiyalashda ota-onaning shaxsiy namunasi, sog'lom oilaviy muhit va ustozning ma'rifiy salohiyatini asosiy omillar sifatida e'tirof etgan.

Bugungi globallashuv, raqamli texnologiyalar va axborot makonining jadal rivojlanishi sharoitida yoshlar ongiga turli mafkuraviy ta'sirlarning kuchayishi tarbiya masalasining dolzarbligini yanada oshirmoqda. Bunday sharoitda milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani asrash, vatanparvarlik, bag'rikenglik, ma'naviy poklik va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlikni shakllantirish oila tarbiyasining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, tarixiy pedagogik merosni zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimi bilan uyg'unlashtirish, oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish va yosh avlodni yuksak ma'naviyat ruhida tarbiyalash bugungi kun pedagogika fanining dolzarb ilmiy yo'nalishlaridan biri sanaladi.

Asosiy qism

Tarbiya insoniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida jamiyat rivojlanishining muhim omili sifatida e'tirof etib kelingan. Insonning ma'naviy-axloqiy qiyofasi, dunyoqarashi, hayotiy qadriyatlari, ijtimoiy faolligi va fuqarolik pozitsiyasi, avvalo, tarbiya jarayonida shakllanadi. Shu bois pedagogika fanida tarbiya shaxsni har tomonlama kamol toptirishga qaratilgan uzluksiz va maqsadli ijtimoiy-pedagogik jarayon sifatida talqin qilinadi.

Pedagogik nuqtai nazardan tarbiya biologik va ijtimoiy omillarning o'zaro uyg'unligi natijasida shakllanadigan murakkab jarayon hisoblanadi. Inson tug'ma qobiliyatlari bilan dunyoga keladi, biroq uning komil shaxs sifatida shakllanishi bevosita oilaviy muhit, ta'lim tizimi va ijtimoiy tarbiyaga bog'liqdir. Shu sababli tarbiya faqat bilim berish emas, balki shaxsning ma'naviy qiyofasini shakllantirish vazifasini ham bajaradi.

Bugungi globallashuv sharoitida tarbiya masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli texnologiyalar, internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning dunyoqarashi va qadriyatlariga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Mazkur jarayonda oilaning tarbiyaviy roli yanada ortib, farzandlarda mustaqil fikrlash, tanqidiy tafakkur, milliy o'zlikni anglash va ma'naviy immunitetni shakllantirish ustuvor vazifalardan biriga aylanmoqda.

Islom ta'limotida ham farzand tarbiyasi eng ulug' mas'uliyatlardan biri sifatida baholanadi. Payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallamning:

"Ota farzandiga go'zal odobdan afzalroq meros qoldira olmaydi." mazmunidagi hadislar ota-onaning tarbiyadagi o'rnini yaqqol ko'rsatadi. Ushbu hadisdan anglashiladiki, moddiy boylik vaqtinchalik bo'lsa, yaxshi tarbiya insonning butun umri davomida unga hamroh bo'ladigan bebaho ne'matdir.

Milliy qadriyatlar xalqning ko'p asrlik hayot tajribasi, urf-odatlar, an'analar, diniy e'tiqodi va ma'naviy merosining mahsuli bo'lib, ular yosh avlodni tarbiyalashda muhim vosita hisoblanadi. Oila ana shu qadriyatlarni avloddan-avlodga yetkazuvchi eng muhim maskandir.

O'zbek oilalarida kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, mehr-oqibat, mehmondo'stlik, halollik, mehnatsevarlik, sabr-toqat, bag'rikenglik kabi fazilatlar oilaviy tarbiya orqali shakllantiriladi. Mazkur qadriyatlar nafaqat shaxsning axloqiy kamolotini ta'minlaydi, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va hamjihatlikni mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Bugungi kunda ushbu qadriyatlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish yoshlarni milliy o'zlikni anglagan, yuksak ma'naviyatli shaxs sifatida tarbiyalashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Avloniy ayniqsa axloq tarbiyasiga alohida e'tibor qaratadi. Uning fikricha, bilimli, ammo axloqsiz inson jamiyat uchun foydadan ko'ra ko'proq zarar keltirishi mumkin. Shu bois ta'lim va tarbiya bir-biridan ajralmas jarayon sifatida olib borilishi zarur.

Bugungi pedagogik konsepsiyalarda ham Avloniyning mazkur qarashlari o'z ilmiy ahamiyatini saqlab qolmoqda. Zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv ham bilim, ko'nikma va axloqiy fazilatlarining uyg'un rivojlanishini nazarda tutadi.

Buyuk qomusiy olim Abu Ali ibn Sino inson kamolotining asosini ilm va tarbiyada deb bilgan. U yosh avlodni tarbiyalashda ota-ona, ustoz va ijtimoiy muhitning o'zaro uyg'unligini alohida ta'kidlaydi.

Ibn Sinoning fikricha, bolaning tarbiyasi uning tug'ilishidan oldin, ya'ni sog'lom va ma'naviy yetuk oilani barpo etishdan boshlanadi. Alloma shaxsning jismoniy sog'lomligi bilan bir qatorda, uning ma'naviy barkamolligiga ham alohida e'tibor qaratgan.

Xulosa. Zamonaviy pedagogika tamoyillari bilan hamohang bo'lib, shaxsni har tomonlama rivojlantirish g'oyasiga asoslanadi. Ibn Sinoning tarbiya haqidagi qarashlari bugungi ta'lim tizimida ham o'z ilmiy va amaliy ahamiyatini saqlab kelmoqda. Mazkur tadqiqotning maqsadi oila tarbiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini milliy qadriyatlar nuqtai nazaridan tahlil qilish, Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlarini ilmiy jihatdan yoritish hamda zamonaviy tarbiya tizimida ularning amaliy ahamiyatini asoslab berishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abu Ali ibn Sino. (1980). *Tib qonunlari*. Toshkent: Fan.
2. Qur'oni karim. Toshkent: Hilol-Nashr.
3. Hadis. Imom Muhammad al-Buxoriy. *Al-Jome' as-Sahih*. Toshkent: Hilol-Nashr.
4. Mirziyoyev, Sh. M. (2021). *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. Toshkent: O'zbekiston.
5. Musurmonova, O. (2016). *Oila pedagogikasi*. Toshkent: O'qituvchi.
6. Hasanboyev, J., Hasanboyeva, O., & Hamidov, H. (2020). *Pedagogika*. Toshkent: Fan va texnologiya.